

گفتمان «جمهوری اسلامی»

در

اندیشه‌ی امام خمینی

سرشناسه:	کلاته، حسن، ۱۳۵۷.
عنوان:	گفتمان، جمهوری اسلامی، در اندیشه‌ی امام خمینی.
نام پدیدآور:	حسن کلاته.
مشخصات نشر:	تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری:	۲۰۴ ص.
فروست:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۶۳۲، اندیشه سیاسی، ۳۴.
شابک:	۱۸۰۰۰ ریال: ۵-۳۷۰-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	خمینی، روح‌الله رهبری انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۸۱. نظریه‌های سیاسی و اجتماعی.
موضوع:	خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۸۱. نظریه درباره جمهوری اسلامی.
موضوع:	ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸
شناسه افزوده:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
رده‌بندی کنگره:	DSR1۵۷۲/۵/۹۴ ص ۱۳۸۷
رده‌بندی دیویی:	۹۵۵/۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی:	۱۸۰۵۹۲۲

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: گفت‌وگو «جمهوری اسلامی» در اندیشه‌ی امام خمینی

تألیف: حسن کلانته

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۸۸

شمارگان: ۱۵۰۰ قیمت: ۱۸۰۰ تومان

حروف‌چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۳۷۰-۵

ISBN 978- 964 - 419 -370 -5

مقوق این اثر برای نشر محفوظ است

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

این اثر یکی از موضوعات «طرح
تدوین تاریخ انقلاب اسلامی» است
که در مرکز اسناد انقلاب اسلامی
تهیه شده و کلیه حقوق آن برای
مرکز محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
-------------	----

فصل اول:

درآمدی بر اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (ره)	۱۷
۱- تعریف اندیشه و اندیشه‌ی سیاسی	۱۹
۲- مبانی و اجزای اندیشه‌ی امام خمینی (ره)	۲۴
۱-۲- جایگاه هستی در اندیشه‌ی امام (ره)	۲۵
۲-۲- جایگاه انسان در اندیشه‌ی امام (ره)	۲۸
۳-۲- جایگاه جامعه در اندیشه‌ی امام (ره)	۳۲

فصل دوم:

دین و سیاست در اندیشه‌ی امام خمینی (ره)	۳۵
۱- تعریف سیاست	۳۸
۲- تعریف سیاست از دیدگاه امام خمینی (ره)	۴۴

- ۳- تعاریف و معانی دین ۴۵
- ۴- نسبت میان دین و سیاست ۴۸
- ۵- رابطه‌ی دین اسلام و سیاست در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) ۵۱

فصل سوم:

- جایگاه حکومت در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) ۶۳
- ۱- ضرورت حکومت در اسلام ۶۸
- ۲- ضرورت حکومت در تفکر شیعی ۷۳
- ۱-۲- دلایل نقلی ضرورت حکومت در تفکر شیعی ۷۳
- ۲-۲- دلایل کلامی ضرورت حکومت در تفکر شیعی ۷۷
- ۳- دلایل ضرورت تشکیل حکومت در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) ۷۸
- ۱-۳- ضرورت عقلی ۸۱
- ۲-۳- دلایل نقلی ۸۲
- ۳-۳- رویه‌ی رسول اکرم (ص) و حضرت امیرالمؤمنین (ع) ۸۳
- ۴-۳- ماهیت و کیفیت قوانین اسلام ۸۵
- ۳-۴-۱- احکام مالی ۸۶
- ۳-۴-۲- احکام دفاع ملی ۸۶
- ۳-۴-۳- احکام احقاق حقوق و احکام جزایی ۸۷
- ۳-۴-۴- امور حسبه ۸۷

فصل چهارم:

- شکل مطلوب حکومت اسلامی در اندیشه‌ی امام خمینی (ره) ۸۹
- ۱- شکل حکومت در اسلام ۹۲
- ۲- امام خمینی (ره) و تبیین شکل حکومت اسلامی ۹۶

۱-۲- اشکال مطرود حکومت از دیدگاه امام خمینی (ره).....	۹۷
۱-۱-۲- حکومت استبدادی.....	۹۷
۲-۱-۲- حکومت سلطنتی.....	۹۸
۳-۱-۲- حکومت مشروطه.....	۱۰۱
۴-۱-۲- دموکراسی.....	۱۰۲
۲-۲- جمهوری اسلامی؛ شکل مطلوب حکومت از دیدگاه امام خمینی (ره).....	۱۰۳
۱-۲-۲- جمهوری: معنا، مفهوم و ویژگی‌ها.....	۱۰۵
۲-۲-۲- جایگاه نظام جمهوری در اسلام.....	۱۱۰
۳-۲-۲- جمهوریخواهی در ایران.....	۱۱۲
۴-۲-۲- ضوابط و مؤلفه‌های جمهوری اسلامی در اندیشه‌ی امام خمینی (ره).....	۱۱۶
۳- دلایل امام خمینی (ره) در برابر مخالفان نظام جمهوری اسلامی.....	۱۱۹
۱-۳- حداقل‌گرایان.....	۱۲۰
۱-۱-۳- حداقل‌گرایان مذهبی.....	۱۲۰
۲-۱-۳- حداقل‌گرایان تجددگرا.....	۱۲۸
۲-۳- حداکثر‌گرایان.....	۱۳۲

فصل پنجم:

روند استقرار نظام جمهوری اسلامی.....	۱۴۱
۱- تهیه‌ی مقدمات رفتاردوم.....	۱۴۳
۲- موافقان و مخالفان.....	۱۴۴
۳- ۱۲ فروردین؛ روز «تحقق وعده‌ی حق».....	۱۵۴
نتیجه.....	۱۵۵

کتابنامه ۱۶۳

نمایه ۱۷۵

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ سرآغاز فصلی نوین در سیر تحول اندیشه‌ی سیاسی شیعی بود. اندیشه‌ی سیاسی شیعی برای اولین بار به طور عملی صاحب حکومت اسلامی شد. از آنجا که تمامی انقلاب‌ها، وجوه ایجابی و سلبی دارند، بر هم زدن ساختار موجود و بنا نهادن نظامی نوین از خصلت‌های ذاتی آنان است. این سازوکار انقلاب، عمدتاً برخاسته از ماهیت و آرمان‌های انقلاب است که می‌تواند نقطه‌ی تمایز انقلاب‌ها از حیث ماهیت شود.

انقلاب ایران با ماهیتی دین‌مدارانه «انقلابی به نام خدا» بود که در پی تأسیس حکومتی دینی برآمد؛ تجربه‌ای که در طول سالیان قبل از آن، هرگز به وقوع نپیوسته بود. اندیشه‌ی سیاسی شیعی به خاطر مبانی اعتقادی، حکومت‌های غیرمعصوم زمان خود را یا غیرمشروع می‌دانست یا اینکه موضعی انتقادی نسبت به آن اتخاذ می‌کرد. به‌طوری که در اثر «داعیه‌ی سیاسی اسلام و به‌ویژه نظریه‌ی سیاسی تشیع، همواره شکاف میان سنت شاهنشاهی ایران و امارت و خلافت به سبک اسلامی

در سراسر تاریخ ایران به صورت‌های آشکار و پنهان^۱ بروز و ادامه می‌یافت. همچنین، از آنجا که شیعه تجربه‌ای عینی و عملی برای تشکیل حکومتی مستقل نداشت، متنی مدون در حوزه‌ی نظام سیاسی و تشکیل حکومت نیز پدید نیامده بود. اغلب اندیشمندان شیعی ترجیح می‌دادند یا از نوعی تقیه‌ی سیاسی برای حفظ مذهب خود استفاده کنند و یا آنکه با هدف کاستن از جنبه‌های منفی نظام سلطنتی، حکومت وقت را برای اتخاذ و پیاده‌سازی قوانین و احکام اسلامی تشویق کرده و یاری دهند.

اما انقلاب اسلامی ایران نقطه‌ی شروع تحولی در فرآیند فوق بود. شیعه برای اولین بار با طرح نظریه‌ی حکومت اسلامی در قالب گفتمان «جمهوری اسلامی»، فصل جدیدی را در طرح مسائل نوین در عرصه‌ی دولت دینی گشود، فصلی که در مواجهه‌ی علمی و عملی با مشکلات اجرایی، برداشت‌های سنتی در عرصه‌ی دولت دینی، توجه به اقتضائات جدید و نو در عرصه‌ی نگارش قوانین اساسی و عادی، دغدغه‌ی آینده‌ی نظام دینی و تدارک تمهیدات لازم برای حفظ نظام جدید و نگران آسیب‌های دینی و استبداد حکومت بود. امام خمینی (ره) اندیشمند شیعی، معمار گفتمان و رهبر انقلاب، با پیشینه‌ی دفاع از کارکرد و ساختار دولت مدرن، برخلاف نظریه‌های سنتی که مخالف حکومت دولت مدرن بودند، معتقد بود که دولت مدرن می‌تواند در قالب مکتبی الهی تحقق پذیرد. این موضعگیری خاص و بدیع، توجه جهان داخل و خارج را در مورد تبیین شکل حکومت آینده‌ی ایران، پس از سرنگونی

۱. حسین بشیریه، دیاجه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی جمهوری اسلامی ایران. تهران، نگاه،

نظام سلطنتی، به خود معطوف کرد. آگاهی از شکل مطلوب و شناخت ابعاد آن مهم‌ترین دغدغه‌هایی بود که هم‌زمان با اوجگیری انقلاب شدت می‌گرفت.

با شروع پاییز حیات رژیم سلطنتی پهلوی، از یکسو امام(ره) به تبیین شکل حکومت پرداخت و از سوی دیگر تلاش برای شناخت نسبت به اهداف، ساختار و ماهیت آن در نزد ناظران مسائل ایران افزایش یافت. در آبان ۱۳۵۷ امام خمینی(ره) برای اولین بار از «جمهوری اسلامی» به عنوان شکل پیشنهادی آینده‌ی نظام ایران یاد می‌کرد. تشریح ابعاد، اهداف و رفع ابهامات این نظام سیاسی تا پیروزی انقلاب و حتی بعد از آن تداوم یافت.

اگرچه در این هنگام، فصل مشترک مبارزات تمامی گروه‌ها و جریانات سیاسی، نفی حکومت سلطنتی بود، اما با پایان یافتن حیات حکومت سلطنتی در بهمن ۱۳۵۷ و اعلام تصمیم دولت موقت در برگزاری رفراندوم در مورد رژیم آینده‌ی ایران، موضعگیری‌های موافق و مخالف جمهوری اسلامی ظهور یافت. گروه‌های مختلف با ایدئولوژی‌های متعدد سیاسی و مذهبی، خواهان تغییر، تقلیل، توسیع و یا نقد جمهوری اسلامی شدند. اما حضرت امام(ره) به تناوب در موقعیت‌های مختلف، تنها بر «جمهوری اسلامی نه یک کلمه کمتر و نه یک کلمه بیشتر» به عنوان نظام ایدئال خود تأکید داشتند.

اندیشه‌ی سیاسی امام(ره) در فضایی مطرح شد که در آن یک فقیه تلاش می‌کرد بر اساس مبانی معرفتی و تجربه‌های سیاسی و باورهای خود، شکلی مطلوب از حکومت را در جامعه‌ای دینی-اسلامی برقرار

سازد. تلاش برای تبیین گفتمان جمهوری اسلامی نه تنها عصری جدید در حوزه‌ی بررسی اندیشه‌ی سیاسی تشیع است، بلکه از جمهوری، الگویی با تعاریف و ابعاد مشخص اسلامی عرضه می‌کند.

در اندیشه‌ی امام(ره)، قوانین اسلامی بهترین دلیل و ضرورت برای تشکیل حکومت و دخالت دین در عرصه‌ی سیاست است؛ زیرا بخش اعظمی از ضروریات آن مستلزم برپایی حکومتی اسلامی است، بنابراین هدف اولیه از حکومت، اجرای قوانین اسلامی است. اما در این سازوکار، توجه به رضایت مردم و مقبولیت حکومت از نظر آنان جایگاه ویژه‌ای دارد. این جایگاه از طریق مراجعه به آرای مردم و نظرخواهی از آنان درباره‌ی نهادها و سازمان‌های حکومتی به دست می‌آید.

اما برخی گروه‌های سیاسی ایران در زمان انقلاب معتقد بودند که تحقق حکومت اسلامی با مقبولیت مردمی از طریق تعدیل یا تبدیل نظام جمهوری اسلامی به جمهوری، جمهوری دموکراتیک اسلامی، جمهوری سوسیالیستی و یا جمهوری ملی اسلامی امکان‌پذیر است.

امام خمینی(ره) به عنوان ایدئولوگ و معمار انقلاب، به شدت در برابر این گروه‌ها واکنش نشان دادند. ایشان معتقد بودند که اسلام به علت جامعیت، قابلیت اجرای تمامی انتظارات نظام جمهوری را داشته و حتی متفاوت از آن، کارکرد بهتری دارد. ضمن آنکه نظام جمهوری مطلق، حاصل نگرانی معتقدان به آن از اسلام و قوانین اسلامی است.

کتاب حاضر شامل پنج فصل است. در فصل اول سعی می‌شود ضمن ارائه‌ی تعریفی از اندیشه و اندیشه‌ی سیاسی و اجزا و مبانی آن، به بررسی این مبانی در نظام اندیشه‌ی امام(ره) پردازیم. پردازش

مباحث فوق به معنای کلید ورود به اندیشه‌ی امام (ره) است.

در فصل دوم، رابطه‌ی دین و سیاست در اسلام و تعامل آنها در جامعه بحث و بررسی می‌شود. این فصل به این مسئله می‌پردازد که اندیشه‌های سیاسی به واسطه‌ی نوع هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی خود به اندیشه‌های بسیط و مرکب تقسیم خواهند شد. در اندیشه‌های بسیط، حوزه‌ی دین به نفع دنیا کنار می‌رود، اما در اندیشه‌های مرکب، دین و دنیا در هم می‌آمیزند و بین آنها تعامل صورت می‌گیرد. معتقدیم که گفتمان جمهوری اسلامی نقطه‌ی آغازین پیوند میان زمامداری دنیایی با دینی - الهی است که برای مدتی قبل از آن، این پیوند، بعید و غیرممکن می‌نمود. بدون شک، اندیشه‌ی امام (ره) زیرمجموعه‌ی این اندیشه خواهد بود. به همین دلیل بررسی تعامل دین اسلام و سیاست اهتمام جدی این فصل خواهد بود.

فصل سوم به تبیین جایگاه حکومت در اسلام و اندیشه‌ی امام (ره) می‌پردازد. اگرچه به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان و نظریه‌پردازان، وجود حکومت امری لازم و بدیهی است، اما هر یک به تناسب نظام فکری و اجتماعی خود، دلایل متعدد و گاه متفاوئی را در این زمینه برمی‌شمارند.

در فصل چهارم سعی بر پاسخگویی به این سؤال است که آیا اسلام به شکل خاصی از حکومت پرداخته است؟ این فصل به عنوان اصلی‌ترین بخش تحقیق به مواضع امام (ره) درباره‌ی شکل حکومت، ماهیت جمهوری اسلامی در نزد ایشان، مواضع گروه‌ها و دلایل تأکید و اصرار امام (ره) بر حفظ الگوی دوگانه و تلفیقی جمهوری اسلامی و

علل ارائه شده توسط ایشان در برابر مخالفان می‌پردازد.

فصل پنجم نیز مروری گذرا بر تحولات و وقایع منتهی به سالروز

۱۲ فروردین و روند استقرار «جمهوری اسلامی» دارد.

در پایان ضمن تشکر از محقق محترم، از زحمات معاون پژوهشی

آقای دکتر اکبر اشرفی، مدیر بخش تحقیق آقای علی کردی، مدیر گروه

اندیشه و حقوق سیاسی آقای میرحواس احمدزاده و همکاران محترم در

معاونت انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی